

باسمه تعالی

عنوان: فرایند مدیریت راهبردی تنگناهای امنیتی ایران و ترکیه با تاکید بر منافع ملی

نویسندگان: محمد جواد رضانی^۱، رضا امیری مقدم^۲، حسین سلیمی^۳

چکیده:

این پژوهش که برگرفته از رساله دکتری است نشان می دهد، ایران و ترکیه دو کشور اسلامی همسایه و مهم در منطقه، هم زمان دارای زمینه های رقابتی هستند. عوامل و متغیرهای زیادی در رقابت های امنیتی شکل گرفته میان ایران و ترکیه و تنگنای امنیتی ایجاد شده نقش دارند که می توان به عوامل و انگیزه های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، ژئوپلیتیکی اشاره کرد. نظریات امنیتی نیز نشان می دهند کشورها در شرایط تنگنای امنیتی به صورت منطقی قادر به یافتن راه حل برای مقابله با عوارض ایجاد شده توسط سوء تفاهم ها و بی اعتمادی و کاهش عدم اطمینان نیستند و صرفا با تکیه بر سطوحی که در آن با یکدیگر همکاری می کنند می توانند به وضعیت مدیریت برسند. این پژوهش با روش آمیخته و تکیه بر نظرات خبرگان و تحلیل مضمون آن به دنبال آن است تا ضمن تبیین تنگناها و معمای امنیتی بین دو کشور و حفظ و ارتقاء روابط و همکاری ها، فرایندی برای مدیریت راهبردی تنگناهای امنیتی میان دو کشور مبتنی بر منافع ملی پیشنهاد نماید. نهایتا مشخص گردید فرایند مذکور بایستی شامل شناخت و تبیین تنگنای امنیتی، یافتن جایگاه نقاط تنگناهای امنیتی در سیاست امنیتی و سیاست خارجی ج.ا.ا و ترکیه و به صورت کلان در محیط امنیتی دو کشور و منطقه، مشخص نمودن نقاط اشتراک، افتراق و عوامل کلیدی در هر یک از تنگناهای امنیتی میان ایران و ترکیه، احصاء دقیق منافع ملی جمهوری اسلامی در تنگناهای امنیتی با ترکیه و تصمیم گیری و مشخص نمودن راهکارهای مدیریت تنگناهای امنیتی باشد.

کلمات کلیدی: تنگنای امنیتی، منافع ملی، مدیریت راهبردی، سیاست امنیتی

^۱ دانشجوی دکتری دانشگاه عالی دفاع ملی. نویسنده مسئول. Mj.ramezani@gmail.com

^۲ استادیار دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی

^۳ رئیس دانشکده امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی

۱- مقدمه:

ترکیه در دوره حاکمیت سکولارها به دنبال عضویت در اتحادیه اروپا بود و تمرکز سیاست خارجی و سیاست امنیتی خود را در همکاری با اتحادیه اروپا می دانست. با روی کار آمدن اسلام گرایان و حزب عدالت و توسعه و پس از بازسازی اقتصادی این کشور، رویکرد خود نسبت به اتحادیه اروپا را تغییر داد و درصدد احیای جایگاه خود در غرب آسیا برآمد. همزمان نیز به ایفای نقش در آسیای میانه پرداخته و رویای احیای امپراطوری عثمانی را دنبال می نماید. طی سال های اخیر و به ویژه پس از تحولات ناشی از بحران تروریستی در سوریه و عراق، رقابت های منطقه ای میان ج.ا.ایران و ترکیه تشدید شده است.

ضرورت درک پیچیدگی، گستردگی و تنوع متغیرها و تأثیرات آنها در روابط میان ایران و ترکیه؛ لزوم تأمین شرایط و زیرساخت های روابط؛ لزوم پیوستگی مناطق مرزی با مرکز و لزوم حمایت و پشتیبانی های ویژه از این مناطق جهت خروج از محدودیت و دستیابی به توسعه به لحاظ رفع تهدیدات امنیت ملی مواردی هستند که در برنامه ریزی برای ارتقاء منافع امنیت ملی مواردی که تنگنای امنیتی وجود دارد بایستی مدنظر قرار گیرند. چرا که راهبردهای امنیت ملی جز در انسجام و یکپارچگی تلاش برای بهینه سازی و آزادی عمل و نفی یکپارچه تهدید دولتها و تسلط آنان بر امور داخلی و خارجی به منظور دستیابی به اهداف ملی قابل دسترس نیست. بدین جهت باتوجه به ظرفیت های گسترده مستتر در موضوع بایستی این قبیل موضوعات علاوه بر اینکه مورد بررسی دقیق قرار گیرند در دوره های زمانی میان مدت نیز با همین سوالات و اهداف مجدداً تکرار شوند.

۱-۱- بیان مسئله

ایران و ترکیه دو کشور اسلامی همسایه و مهم در منطقه هستند و تلاش دارند کشور خود را با روش اسلامی اداره کنند. لذا روابط و مناسبات گسترده ای در عرصه های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و امنیتی با یکدیگر دارند. هم زمان دو کشور در سطح منطقه دارای زمینه های رقابتی هستند. عوامل و متغیرهای زیادی در رقابت های امنیتی شکل گرفته میان ایران و ترکیه و تنگنای امنیتی ایجاد شده نقش دارند که می توان به عوامل و انگیزه های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، ژئوپلیتیکی اشاره کرد. عوامل و متغیرهای زیادی در رقابت های امنیتی شکل گرفته میان ایران و ترکیه و تنگنای امنیتی ایجاد شده نقش دارند که می توان به عوامل و انگیزه های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، ژئوپلیتیکی اشاره کرد. در روابط ایران و ترکیه به لحاظ تضاد منافع ملی در برخی جنبه ها، تهدیدها و فرصت های مختلفی پدید آمده است از جمله مسئله روابط با رژیم صهیونیستی، قومیت، گروه های معارض، مسئله کردی، نوع رویکرد در سیاست خارجی و حضور امنیتی و نظامی منطقه ای در عراق و سوریه که هر یک از این مولفه ها اصطلاحاً دارای وجوه تنگنای امنیتی نیز می باشند. از سوی دیگر نمی توان با توجه به منافع ملی اجازه داد که روابط دو کشور رو به تنش برود. لذا باید الگویی طراحی شود که این تنش ها را مدیریت نماید. مدیریت

نمودن این تنگناهای امنیتی کمک خواهد کرد که منافع ملی جمهوری اسلامی ایران بیش از پیش استحصال گردیده، از بی سامانی و یا تعارض در مدیریت راهبردی پرهیز شود و هزینه های متوجه امنیت ملی نیز کاهش یابد. نظریات امنیتی نیز نشان می دهند کشورها در شرایط تنگنای امنیتی به صورت منطقی قادر به یافتن راه حل برای مقابله با عوارض ایجاد شده توسط سوء تفاهم ها و بی اعتمادی و کاهش عدم اطمینان نیستند و صرفاً با تکیه بر سطوحی که در آن با یکدیگر همکاری می کنند می توانند به وضعیت مدیریت برسند.

مدیریت نمودن این تنگناهای امنیتی کمک خواهد کرد که منافع ملی جمهوری اسلامی ایران بیش از پیش استحصال گردیده، از بی سامانی و یا تعارض در مدیریت راهبردی پرهیز شود و هزینه های متوجه امنیت ملی نیز کاهش یابد. لذا مسئله محقق در این مقاله این است که تلاش نماید تا ضمن تبیین تنگنا و معمای امنیتی بین دو کشور و حفظ و ارتقاء روابط و همکاری ها، فرایندی برای مدیریت راهبردی تنگناهای امنیتی میان دو کشور مبتنی بر منافع ملی پیشنهاد نماید.

۲-۱- اهمیت تحقیق:

اهمیت این تحقیق از این جهت است که توصیه به ایجاد رویه مناسب در ایجاد ثبات قابل اتکاء در تصمیم سازی امنیت ملی می نماید که به فرایند مثبت امنیت یابی در ماتریس های مولد قدرت بینجامد و امر امنیت ملی را از ضعف و تشتت، به سوی مدیریت جامع علمی و نهادمند سوق دهد.

در مجموع اهمیت این تحقیق از این رو است که:

- الف- آینده تحولات امنیتی در سطح راهبردی در مناسبات میان ایران و ترکیه را برای ما نمایان می کند.
- ب- در پرتو آگاهی بر این تحولات می توان حوزه های تعارضات امنیتی در سطح منافع ملی را میان ایران و ترکیه رصد نمود که راهبرد مناسب در مدیریت این تحولات را به ما نشان خواهد داد.
- ج- انجام این تحقیق می تواند زمینه ارتقاء و تعمیق عملکرد دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران را در برخورد با تحولات افزایش دهد.
- د- بررسی تحولات ترکیه باب جدیدی از مطالعات منطقه ای را به روی ما می گشاید. کشور ترکیه طی سال های اخیر دستخوش تحولات گسترده ای در حوزه های سیاسی و امنیتی بوده است که اندیشمندان مطالعات روابط بین الملل سخت محتاج شناخت ماهیت این تحولات هستند.

۳-۱- ضرورت تحقیق:

الف- مرزهای غربی کشور تحت تاثیر مستقیم نقش ترکیه و بازیگری آن در عراق و سوریه و مسئله تروریسم و مسئله کردی است و افزایش تهدیدات ناشی از تقویت گرایش های پان ترکیسم و نوعثمانی گرایی محتمل است.

ب- طرح های امنیتی و ژئوپلیتیکی از سوی کشورهای فرامنطقه ای برای مدیریت بحران تروریسم در منطقه و اختصاص سرزمین و هویت ارضی به آن در دست پیگیری است که ضروری است طراحی های لازم مبتنی بر امنیت ملی توسط جمهوری اسلامی ایران نیز برای ارتقاء منافعش مورد تدوین قرار گیرد.

ج- ترکیه از جمله کشورهای است که در منطقه ژئوپلیتیک غرب آسیا و اوراسیا به شدت مورد طمع و نفوذ رقبای منطقه ای نظیر عربستان و از سوی دیگر مورد نفوذ قدرت های فرامنطقه ای آمریکا، ناتو و رژیم صهیونیستی قرار گرفته که در صورت عدم توجه به تحولات امنیتی و راهبردهای حفظ و حداکثرسازی منافع ملی در این کشور و غفلت از این موضوع می تواند پیامد های امنیتی نا خوشایندی را به دنبال داشته باشد.

د- امکان گسترده شدن تعارضات امنیتی و لاینحل ماندن معمای امنیتی حاصل از حضور ایران و ترکیه در کشورهای عراق و سوریه وجود دارد که این امر در دراز مدت منافع ملی ج.ا.ا را با خطر مواجه می سازد.

۴-۱- تعاریف

امنیت ملی: در ساده ترین تعریف، امنیت ملی عبارت است از اساس آزادی کشور در تعقیب هدف های بنیادین خود و فقدان ترس و خطر جدی از خارج نسبت به منافع سیاسی و حیاتی کشور (بوزان، ۱۳۷۸: ۳۱). در تعریفی دیگر امنیت ملی عبارت است از توانایی یک ملت برای حفاظت از ارزش هایی که حیاتی می داند، به عبارت دیگر یک کشور در جهت تأمین و صیانت از موجودیت فیزیکی، زیستی و معیشتی فرهنگی و ارزشی مردم، سرزمین و نظام سیاسی و ارتقاء و بهینه سازی آن و تعقیب و نیل به اهداف و منافع ملی در دوران جنگ و صلح در قبال تهدیدات داخلی و خارجی (لک زایی، ۱۳۸۹: ۱۲) اهمیت امنیت ملی به حدی است که اکثر علمای علم سیاست و روابط بین الملل بر این باورند که برای تحقق این منظور فلسفه وجودی دولت یا فلسفه تشکیل دولت مورد توجه قرار گرفته و تأسیس دولت را علی رغم تمامی قیودی که بر پای آزادی های فردی ایجاد می کند، برای پاسداری از حریم امنیت لازم دانسته و ضرورت آن را قبول کرده اند (عصاریان نژاد، ۱۳۸۴: ۶).

رابرت ماندل نیز چنین می گوید: امنیت ملی شامل تعقیب روانی و مادی ایمنی است و اصولاً جزء مسئولیت حکومت های ملی است تا از تهدیدات مستقیم خارجی نسبت به بقای رژیم ها، نظام شهروندی و شیوه زندگی شهروندان خود ممانعت به عمل آورند. (ماندل، ۱۳۷۷: ۵۲)

مدیریت راهبردی: دانش مدیریت راهبردی با رویکرد اخیر علم و هنر اتخاذ تصمیماتی است که منجر به توفیق، ادامه حیات یا مرگ مؤسسه می‌شود (گلوئیک، ویلیام و لارنس آر. جاچ، ۱۳۷۴) و سازمان را به محیط مربوط می‌سازد، فعالیت‌های داخلی را هدایت و عملکرد بلندمدت سازمان را تعیین می‌کند. (حسن بیگی، ابراهیم، ۱۳۹۰). مدیریت راهبردی شامل مشخص کردن مأموریتها و اهداف سازمانی، تحلیل محیط بیرونی و درونی، تدوین راهبرد مطلوب برای سازمان، ایجاد ساختار سازمانی متناسب با راهبرد تدوین شده و برقراری سامانه کنترل و مکانیزم ارزیابی مناسب است. (هیل، ۱۹۹۲) در تعریفی دیگر مدیریت راهبردی فرایندی است که از طریق آن همه منابع و وظایف سازمانی به منظور پیاده سازی راهبردهای تدوین شده یکپارچه و هماهنگ می‌شوند (Ehlers and Lazenby, 2004: 1). ساموئل نیز مدیریت راهبردی را اینگونه تعریف می‌کند؛ «مدیریت استراتژیک هنر و علم تدوین، اجراء و ارزیابی تصمیمات وظیفه‌ای چندگانه است که سازمان را قادر می‌سازد به هدف های بلند مدت خود دست یابد. همچنین مدیریت استراتژیک به عنوان فرآیندی مداوم و تکراری که در جهت حفظ تناسب تمامی سازمان با محیط اطراف آن هدف گیری شده است؛ می باشد» (Samuel & Paul, 1990, P.5)

تعریف عملیات منتخب در این مقاله برای مدیریت راهبردی عبارت است از: مجموعه تصمیمات و فعالیت‌های مدیریتی که مسئولان و کارگزاران نظام مقدس ج.ا.ا در سطوح راهبردی، بمنظور تحقق رسالت و اجرای مأموریت-های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی و صیانت از منافع ملی به انجام می‌رسانند. در این تعریف مدیریت راهبردی ناظر به ماهیت است نه فرایند.

تنگنای امنیت: جان هرترس، پایه‌گذار این ایده می‌گوید: «این مفهوم باوری ساختاری است که در آن، تلاش کشورها برای تقویت امنیت‌شان، اقدامی دفاعی و در مقابل، اقدامات مشابه دیگر کشورها بالقوه تهدیدآمیز تلقی می‌شود» (Hertz, 1990). تنگنای امنیتی^۴ وضعیتی است که در آن تلاش های هر دولت برای افزایش امنیت به شکل تناقض آمیزی موجب کاهش امنیت دولت دیگر خواهد شد. در این وضعیت، هر دو بازیگر با آنکه ممکن است قصد تهدید طرف مقابل را نیز نداشته باشند، خود را در کلافی از خصومت در حال افزایش گرفتار می‌یابند. تنگنای امنیت در این معنا به مفهوم معمای امنیت مطرح شده است. در این میان شدت تنگنای امنیت به عواملی چون میزان اعتماد، میزان عدم قطعیت و راهکار تجهیزیات نظامی (تدافعی است تا تهاجمی) بستگی دارد. (عبداله خانی، ۱۳۸۹: ۶۹)

تنگنای امنیت به مفهوم معضل امنیت^۵ نیز مطرح شده است که وضعیتی است که در مطالعات انتقادی امنیت موجب شده تا روند توسعه به شکل متناقضی امنیت فرد و جامعه را تحت تاثیر منفی قرار دهد (Duffield, ۲۰۱۰: ۶۰). از آنجا که ابتنای هر سیستم امنیتی موجب ایجاد برخی محدودیت ها می‌شود، می‌تواند از سوی

^۴Security dilemma

^۵Security Impasse

سایر سیستم‌ها به عنوان تهدید تلقی شود که نظام اجتماعی اصلی‌ترین بستر شکل‌گیری واکنش است. به عنوان مثال رقابت در توسعه امنیت در جنگ سرد موجب شکل‌گیری تهدیدات بسیاری در نظام اجتماعی و اقتصادی گردید که نهایتاً این امنیت موجب نقض امنیت و فروپاشی روسیه شد. گسترده‌ترین مطالعات در موضوع تنگنای امنیت مرتبط با رابطه میان سیاست داخلی و سیاست خارجی از حیث امنیت است که مفهوم تنگنا، بن بست و معضل امنیتی را در ادبیات انتقادی امنیت وارد نموده است (Fox, 1999; Macrae, 1998; Stockton, 1998; Weir, 2006; Sida, 2005; Bradbury, 1998; ۱۹۹۸).

بخش دیگری از مطالعات مرتبط با تنگناهای امنیت در حوزه تامین منافع امنیتی است که عمدتاً توسط موسسات وابسته به وزارت خارجه و یا دیپلماسی عمومی صورت گرفته است. در این مطالعات به بررسی نحوه بازخورد و تامین منافع ایالات متحده از طریق کمک‌های خارجی پرداخته شده است و این نکته گزارش شده است که در مواقعی کمک‌های خارجی به دولت‌ها به شکل متناقضی موجب شکل‌گیری تهدید علیه منافع آمریکا شده است. در این مطالعه به موضوع حملات خارجی آمریکا نیز اشاره شده است که طی آن حصول امنیت از طریق بکارگیری حمله نظامی موجب رفع تهدید و تامین منافع نشده و بلکه تهدیدی جدید علیه امنیت ایالات متحده را نیز شامل شده است (Macrae & Leader, 2000: 309-317). تحقیقات مشابهی نیز در خصوص کمک‌های مالی و سیاسی سازمان ملل برای ایجاد امنیت در مناطق بحرانی صورت گرفته است که نتایج آن نشان می‌دهد این کمک‌ها موفق به استقرار امنیت نشده‌اند و در مواردی نزاع‌ها را گسترش داده‌اند (Duffield, 2010: ۵۹). نظریه دوفیلد نشان داد که رویکردهایی که برای ایجاد امنیت در مناطق بحرانی از سوی سازمان ملل دنبال شده، در خدمت اهداف نئولیبرال‌ها به عنوان یک دستور کار سیاسی قرار داشته و در نتیجه مقوله توسعه خود تبدیل به بحران شده است (Hynek and Chandler, 2013: 54). مفهوم مدنظر در این مقاله از تنگنای امنیت «وضعیتی است که در آن تلاش‌های هر دولت برای افزایش امنیت به شکل تناقض آمیزی موجب کاهش امنیت دولت دیگر خواهد شد»

جرویس معتقد است رفع و حذف تنگنای امنیت غیر ممکن است اما می‌توان آن را کاهش داد. راه حل ایده آل برای قدرت‌طرفدار حفظ وضع موجود فرار از وضع طبیعی است، اما این امر غیر ممکن است. تنگنای امنیت را نمی‌توان از میان برداشت، اما آن را می‌توان تقلیل داد (Jervis, 1978: 167). تنگنای امنیت در دو وضعیت دفاع-امنیت و قدرت-امنیت ایجاد می‌شوند که وضعیت دفاع-امنیت بیشتر مربوط به حوزه نظامی است اما وضعیت قدرت-امنیت به عقیده بوزان تلاش برای کسب قدرت است که بر تنش مداوم بین قدرت‌های طالب حفظ وضع

موجود و تجدید نظر طلب تأکید و آن را ویژگی ثابت هرج و مرج بین المللی می داند (Buzan and Waver, ۲۰۰۳).

۲- هدف تحقیق

تعیین فرایند مدیریت راهبردی تنگناهای امنیتی ایران و ترکیه

۳- سوال تحقیق

فرایند مدیریت راهبردی تنگناهای امنیتی ایران و ترکیه چیست؟

۴- روش تحقیق

این تحقیق با رویکرد آمیخته انجام شده است. نخست به منظور مرور تجارب از روش کتابخانه ای (شامل کتاب و اسناد و مدارک و استفاده از منابع دیداری و شنیداری مستند)، استفاده شد. ثانیاً برای بررسی وضعیت موجود از الگوی تحلیل محیطی، پیمایش و تحلیل داده های ثانویه استفاده گردید. و ثالثاً به منظور سنجش فرایند نهایی از روش مصاحبه عمیق با نخبگان استفاده شد.

در مجموع ۱۴ مصاحبه با خبرگان داخلی و خارجی که شامل کارشناسان و نخبگان و صاحبانظران متخصص در زمینه سیاست خارجی و مسائل امنیتی و آشنا با مسایل ترکیه که دارای تحصیلات تکمیلی و سوابق اجرایی و مدیریتی و پژوهشی هستند صورت گرفت.

تجزیه و تحلیل داده های حاصل از طریق روش تحلیل مضمون انجام گرفت که روشی مطمئن و علمی برای استخراج مضامین و گزاره های اصلی مصاحبه ها، تعیین، تحلیل و بیان الگوهای (تم ها) موجود درون داده ها است. با استفاده از نرم افزار MaxQDA کدگذاری توصیف انجام شد. تحلیل مضمون روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده های کیفی است. این روش فرآیندی برای تحلیل داده های متنی است که داده های پراکنده و تحلیل های متنوع را به داده هایی منسجم و تفصیلی تبدیل می کند.

جدول ۱: فرایند تحلیل مضمون

مرحله	گام	اقدام
اول: تجزیه و توصیف متن	۱. آشنا شدن با متن	<ul style="list-style-type: none">• مکتوب کردن داده ها (در صورت لزوم)• مطالعه اولیه و مطالعه مجدد داده ها• نوشتن ایده های اولیه

<ul style="list-style-type: none"> • پیشنهاد چهارچوب کدگذاری و تهیه‌ی قالب مضامین • تفکیک متن به بخش‌های کوچک‌تر • کدگذاری ویژگی‌های جالب داده‌ها 	۲. ایجاد کدهای اولیه و کدگذاری	
<ul style="list-style-type: none"> • تطبیق دادن کدها با قالب مضامین • استخراج مضامین از بخش‌های کدگذاشته متن • پالایش و بازبینی مضامین 	۳. جست‌وجو و شناخت مضامین	
<ul style="list-style-type: none"> • بررسی و کنترل همخوانی مضامین با کدهای مستخرج • مرتب کردن مضامین • انتخاب مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر • ترسیم نقشه‌های مضامین • اصلاح و تأیید شبکه‌های مضامین 	۴. ترسیم شبکه‌ی مضامین	دوم: تشریح و تفسیر متن
<ul style="list-style-type: none"> • تعریف و نامگذاری مضامین • توصیف و توضیح شبکه مضامین 	۵. تحلیل شبکه‌ی مضامین	
<ul style="list-style-type: none"> • تلخیص شبکه‌ی مضامین و بیان مختصر و صریح آن • استخراج نمونه‌های جالب داده‌ها • مرتبط کردن نتایج تحلیل با سئوالات تحقیق و مبانی نظری • نوشتن گزارش علمی و تخصصی از تحلیل‌ها 	۶. تدوین گزارش	سوم: ترکیب و ادغام متن

۵- یافته‌های تحقیق

با توجه به سوال مطرح شده، مبتنی بر روش تحلیل مضمون از میان مجموعه مصاحبه‌های اخذ شده مطابق فرایند توضیح داده شده، مهمترین موضوعاتی که در تنگناهای امنیتی میان جمهوری اسلامی ایران و ترکیه -فارغ از بررسی قطعیت وجود آن- مطرح است به شرح مورد بررسی قرار می‌گیرد. با توجه به تنوع روش‌های به کار رفته در تحلیل مضمون و تنوع دیدگاه صاحب نظران، عناوین و طبقه‌بندی‌های متفاوتی برای مضامین وجود دارد. در این پژوهش از تقسیم‌بندی مضامین به پایه، سازمان دهنده و فراگیر استفاده شده است که مضامین فراگیر در کانون شبکه‌ی مضامین قرار می‌گیرد. مضامین سازمان دهنده واسط مضامین فراگیر و پایه‌ی شبکه است و مضامین پایه نیز مبین نکته مهمی در متن است و با ترکیب آنها، مضمون سازمان دهنده ایجاد می‌شود. لذا هر یک از مصاحبه‌های عمیق انجام شده در این پژوهش با روش تحلیل مضمون به این دسته مضامین تقسیم‌بندی شده‌اند.

۱. کدگذاری توصیفی (کدهای پایه)

۲. کدگذاری تفسیری (کدهای سازمان دهنده)

۳. کدگذاری فراگیر و یکپارچه ساز (کدهای فراگیر)

هریک از رویکردهای احصاء شده دارای شبکه‌ای از مضامین است که در مرحله اول با مراجعه به متن مصاحبه‌های انجام شده، کدگذاری توصیفی به صورت دستی انجام شد. بیشتر کدهای توصیفی، برای استخراج الگوی مدیریت راهبردی نیز قابل بیان می‌باشند که در ادامه به آنها اشاره می‌شود.

در مرحله دوم تحلیل مضمون که کدگذاری تفسیری است، کدها باید معطوف به تنگناهای امنیتی و ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل در روابط جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه تعیین شوند. کدگذاری‌های تفسیری نیز در همان چارچوب تحلیل مضمون، می‌بایست به دنبال اکتشاف راهبردها از کدهای توصیفی باشند که این مسأله، یک امر ذهنی و خلاقانه را از پژوهشگر طلب می‌کند.

در مرحله سوم تحلیل مضمون نیز که کدگذاری یکپارچه‌ساز و فراگیر است، مضامین تفسیری به صورت مقایسه تطبیقی مستمر میان کدهای سازمان‌دهنده، به کدهای فراگیری دست یافتیم که از آنها می‌توان به راهبردهای کلان این پژوهش نیز نام برد.

جدول شماره ۲: تحلیل مضمون

کدهای توصیفی (پایه)	میزان تکرار	کدهای تفسیری (سازمان دهنده)	کدهای فراگیر و یکپارچه ساز
مبانی نظری سیاست خارجی	۹	چیستی تنگناهای امنیتی	شناخت و تبیین تنگنای امنیتی
مبانی مناسبات دوجانبه خارجی	۹		
ملازمه بین منافع ملی و منافع منطقه ای	۴		
اشتراک منافع ملی خود و کشور همسایه	۳		
نقش دولت ها در فهم تنگناهای امنیتی	۵		
نقش مهم حاکمیت در شناخت موضوعات تنگناهای امنیتی	۴		
ضرورت آشنایی با واقعیت ها و ظرفیت های کشور همسایه و تعارض منافع	۳		
وابستگی و نیازهای متقابل کشورهای همسایه	۶		
لزوم به روز رسانی و تطبیق تصمیمات و راهبردهای کلان نسبت به کشور همسایه در شرایط تعارض منافع	۲		
عدم آشنایی برخی دستگاه های اجرائی با شرایط تعارض منافع و تنگناهای امنیتی	۳		
عدم ارائه نمونه‌های واقعی و موفق حل معماهای امنیتی	۳		

		۲	نبود سیاست روشن و مشخص در نوع جهت گیری کلان و تاکتیکی در قبال کشور همسایه در حوزه های مختلف
	چرایی تنگناهای امنیتی	۵	عدم برداشت یکسان از منافع ملی در میان دستگاه های مختلف متولی عرصه سیاست خارجی
		۲	ملازمه بین ایدئولوژی و سیاست خارجی در ج.ا.ا و عدم وجود آن در طرف مقابل
		۲	فراگیری عرصه تنگناهای امنیتی در حوزه سیاست خارجی، امنیتی، اقتصادی
		۲	عدم تقلیل تنگناهای امنیتی به مسائل ساده
		۴	تنگناهای امنیتی صرفا در معادلات دوجانبه قابل حل و رفع نیست
		۲	وجود نگاه حداقلی در سیاست خارجی نسبت ترکیه و ظرفیت های آن
		۴	عدم استفاده مناسب از جایگاه و ظرفیت منطقه ای کشور در حل تنگناهای امنیتی
		۲	عدم توجه به موضوعات ریشه ای در تخریب و اصلاح روابط دوجانبه
		۶	شناخت و اشراف نسبت به بازیگران پنهان و دیگر ذینفعان در تنگناهای امنیتی
		۳	تنگناهای امنیتی حاصل تضاد و تضارب قدرت ها، آسیب ها، فرصت ها و تهدیدات است
		۲	سوء استفاده کردن از قدرت و عدم بهره مندی از فرصت ها به نفع منافع ملی توسط برخی اشخاص و دستگاه ها در روابط دوجانبه
تصمیم گیری و مشخص نمودن راهکارهای مدیریت تنگناهای امنیتی		تعیین ساز و کارهای حل و رفع تنگناهای امنیتی	۴
	۵		لزوم اقناع مردم، رسانه ها و مسئولان در مسیر حل تنگناهای امنیتی
	۲		شمولیت عام منافع ملی و تعیین مصادیق تحقق آن در بستر حل تنگناهای امنیتی
	۴		تبیین و ترویج اندیشه وحدت، همگرایی و تقویت کشورهای اسلامی و جایگاه آن در کشورها

		۲	اهمیت به مخاطبان و تفاوت آن ها در کشورها حریف و موضوعیت زیربنایی داشتن آنها	
		۳	تعیین مسیرهای ارتباطی مستقیم و خط دو برای رفع سوء برداشت ها و سوء تفاهم ها از مواضع رسمی و غیر رسمی دولتمردان	
		۵	تعریف و تعیین منافع مشترک و الگوهای همکاری	
	تعیین چارچوب مناسب مدیریت تنگنایهای امنیتی		۸	متغیر بودن شیوه تعامل و مدیریت تنگنایهای امنیتی و عدم امکان تجویز الگوی مشخص
			۴	تعریف شروط لازم کافی برای تحقق منافع ملی (سطح حداقلی و حداکثری برای مذاکره و تعامل)
			۴	توجه به زمان و موقعیت در مدیریت تنگنایهای امنیتی
			۲	تغافل و عدم حساسیت نسبت به برخی خطاها و اشتباهات طرف مقابل که ممکن است موجب تعمیق سوء تفاهم و یا تنگنایهای امنیتی شود
			۳	توجه به چارچوب زمانی بلندمدت، میان مدت و کوتاه مدت در مدیریت تنگنایهای امنیتی
	تعیین قالب و روش مدیریت تنگنایهای امنیتی		۵	بهره‌مندی از منابع موجود
			۴	خلق فرصت ها و ظرفیت های جدید برای داشتن ابتکار عمل و دست برتر نسبت به حریف
			۲	تبیین شیوه‌ها و روش‌های مناسب حل سوء تفاهمات متناسب با مقتضیات و متغیرهای محیطی
			۲	تمرکز مشاغل و پست‌های حساس در حوزه مناسبات دوجانبه در دست افراد شایسته
			۳	تناسب سیستم و ساختار سیاست خارجی با قابلیت‌های نوین ارتباطاتی و مناسبات منطقه ای
			۱	توجه به چند بعدی بودن تنگنایهای امنیتی
			۱	تداوم و پویایی مدیریت تنگنایهای امنیتی متناسب با تحولات
احصاء دقیق منافع ملی جمهوری اسلامی	قانونگذاری برای مدیریت تنگنایهای امنیتی	۲	تبیین لزوم و مشروعیت نهاد سیاست خارجی در مدیریت تنگنایهای امنیتی	
		۳	ضرورت برخورد قاطعانه پس از اتمام حجت با موارد تشدید کننده تنگنایهای امنیتی و یا تضعیف کننده منافع ملی	

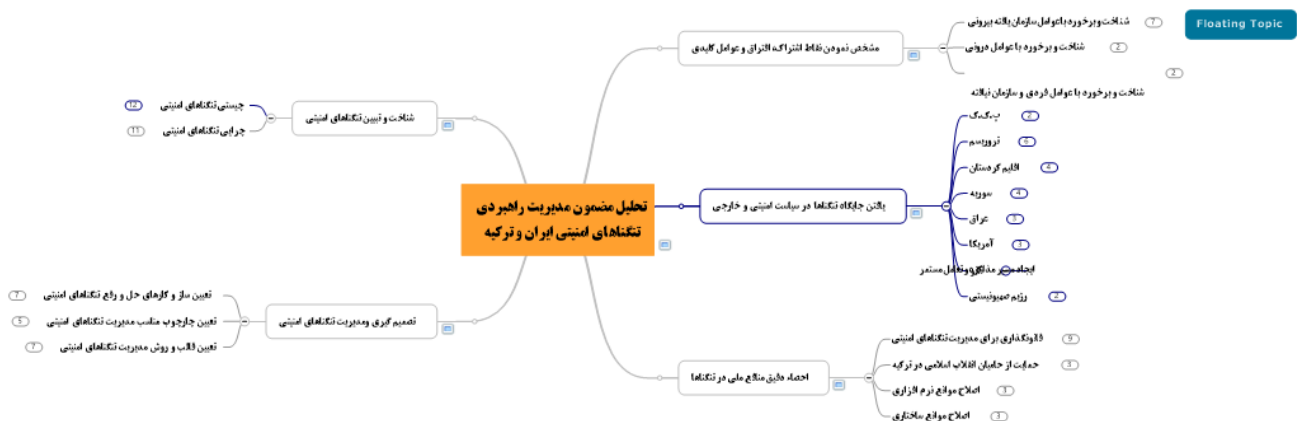
در تنگناهای امنیتی با ترکیه	۱	تعیین سازوکار وضع قانون از سوی نهادهای حاکمیتی در تعامل با همسایگان
	۳	جایگزینی قوانین و شیوه‌های اسلامی (به ویژه تا زمان بقای حفظ عدالت و توسعه) با الگوی تعامل سنتی (مبتنی بر مکاتب امنیتی کلاسیک) در تعاملات دوجانبه
	۴	ظرفیت سازی برای دستیابی به منابع قانونی پیاده سازی راهبردهای مدیریت تنگناهای امنیتی
	۵	توجه به تامین منافع ملی در نظام برنامه‌ریزی در سیاست خارجی
	۲	پیش‌بینی سازو کار تحقق مدیریت تنگناهای امنیتی در برنامه های ۵ ساله توسعه
	۵	اصلاح دیدگاه مسئولین و دولتمردان در حوزه منافع ملی، تنگناهای امنیتی و شیوه های مدیریت آن
	۲	نرم افزاری بودن شیوه مدیریت تنگناهای امنیتی مبتنی بر توانمندی های سخت و نیمه سخت
حمایت از حامیان انقلاب اسلامی در ترکیه	۴	تربیت و هدایت گروه های لابی برای منافع ج.ا.ا.
	۵	نقش محوری گروه های دینی، اقتصادی و اجتماعی در پیشبرد مقاصد سیاست خارجی در ترکیه
	۴	جلب همکاری نخبگان، هنرمندان و گروه های مختلف کشور هدف در مسیر تامین منافع ملی
اصلاح موانع ساختاری	۲	مشخص شدن وظایف و حدود دستگاه های مختلف در پیگیری مسیر سیاست خارجی و تحقق منافع ملی در ترکیه
	۳	مشخص شدن دقیق وظایف سازمان‌های متولی دیپلماسی عمومی در ترکیه
	۲	زمینه‌سازی رشد و تقویت احزاب و گروه های همسو با منافع ملی ج.ا.ا. در ترکیه
اصلاح موانع نرم افزاری	۴	تبیین صحیح از ارزش های مشترک میان دو کشور
	۱	احیای مراکز مستقل و جدید در شناسایی الگوهای تصمیم‌گیری، فکری و ساختاری امنیتی در ترکیه
	۳	خارج شدن از روحیه کار شکلی، بروکراسی و نمایشی در پیگیری تحقق منافع ملی و حل تنگناهای امنیتی
	۵	تداوم سیاست خصمانه آمریکا و عربستان علیه ج.ا.ا. و کارشکنی در مسیر همکاری ایران و ترکیه

مشخص نمودن نقاط اشتراک، افتراق و عوامل کلیدی در هر یک از تنگناهای امنیتی میان ایران و ترکیه	شناخت و برخورد با عوامل سازمان یافته بیرونی	۵	هجمه شدید غرب و ارتجاع منطقه به سیاست های منطقه ای ج.ا.ا
		۵	گسترش تحریم های اقتصادی به حوزه همکاری تجاری و اقتصادی دوجانبه
		۲	امکان بروز متغیرهای شگفتی ساز (طبیعی و یا برنامه ریزی شده) و متاثر کردن مسیر مدیریت تنگناهای امنیتی
		۳	رشد جریان تروریسم در مرزهای مشترک و ایجاد ناامنی
		۴	لزوم اشراف بر برنامه های سرویس های اطلاعاتی بیگانه برای ایجاد اختلاف میان دو کشور
	شناخت و برخورد با عوامل درونی	۳	برنامه ریزی کشورهای فرامنطقه ای برای استفاده از تنگناهای امنیتی ایران و ترکیه به نفع خود
		۲	گروه های با انگیزه قومی و ضدامنیتی که ارزش های حاکمیت اسلامی را تهدید می کنند
		۳	راه اندازی جنگ رسانه ای و یا توهین رسانه ها به مقامات عالی کشور ترکیه
	شناخت و برخورد با عوامل فردی و سازمان نیافته	۲	مقابله با عوامل درون ساختاری مخمل مدیریت تنگناهای امنیتی
		۱	شناخت جریان ها و گروه های ذینفع رقیب و مدیریت فعالیت های آن ها در ترکیه و ج.ا.ا
یافتن جایگاه نقاط تنگناهای امنیتی در سیاست امنیتی و سیاست خارجی ج.ا.ا و ترکیه و به صورت کلان در محیط امنیتی دو کشور و منطقه	پ.ک.ک	۳	ارتباط گیری و تعامل تخصصی امنیتی با سران و انشعابات جریان پ.ک.ک و رفع تهدیدات آن علیه ج.ا.ا
		۶	مقابله حداکثری سخت و نیمه سخت با عناصر اصلی گروه
	داعش / النصره / گروه های تروریستی در سوریه	۴	«وظیفه شناسی» و «موقعیت شناسی» در برخورد با طراحی های سرویس های اطلاعاتی بیگانه
		۲	توجه به ضرورت مقابله با نقشه ی تضعیف و تجزیه منطقه و اشتراک گذاری مفاهیم و برداشت ها با ترکیه به منظور دستیابی به مفاهیم و نقاط قابل همکاری
		۲	ایجاد قابلیت مواجه شدن با عوامل سطح پایین گروهک در سوریه، لبنان و عراق
		۲	به صحنه آمدن تمام ظرفیت ها، نهاد ها، سازمان ها در شناخت طرح ها و نقشه های بلندمدت حریف در مدیریت و استفاده ابزاری از تروریسم

		۶	تثبیت و تقویت عوامل قدرت ساز و تامین کننده منافع ملی در سوریه، لبنان و عراق
اقلیم کردستان		۷	تلاش به منظور کسب منافع بیشتر اقتصادی و سیاسی در اقلیم در رقابت با ترکیه و وابسته سازی به ج.ا.ا
		۳	مقابله جدی و موثر با استفاده از ظرفیت های مختلف ایران و ترکیه با طرح استقلال اقلیم
		۲	ارتقای ابزارهای اعمال نفوذ و نقش آفرینی در اقلیم
		۲	مقابله با تهاجم رسانه ای و نرم اقلیم علیه ج.ا.ا و ایجاد بسترهای رسانه ای و عملیات روانی برای تامین منافع ملی
سوریه		۷	حفظ و تقویت دولت سوریه (سیاسی، اقتصادی، نظامی و امنیتی)
		۳	ممانعت از نقش آفرینی و نفوذ ترکیه در داخل سوریه
		۳	مدیریت نقش آفرینی منطقه ای ترکیه در مسیر گفتگو و حل بحران سوریه
		۲	استفاده از ظرفیت ترکیه در مهار و مقابله با جریانات حامی عناصر مسلح سوریه در منطقه و غرب
عراق		۷	حفظ و تقویت دولت شیعی در عراق (سیاسی، اقتصادی، نظامی و امنیتی)
		۲	ممانعت از نقش آفرینی و کاهش سطح نفوذ ترکیه در داخل عراق
		۱	ممانعت از حضور و دخالت نظامی ترکیه در شمال عراق
روابط با آمریکا		۳	ایجاد مسیر مذاکره و تعامل مستمر با ترکیه در موضوع مدیریت رفتار منطقه ای آمریکا
		۵	ایجاد اهداف و منافع مشترک در مقابله با تحریم های اقتصادی آمریکا
		۴	تشدید اختلافات دوجانبه ترکیه و آمریکا
سپر دفاع موشکی ناتو		۲	ایجاد مسیر مذاکره و تعامل مستمر با ترکیه در موضوع استقرار موشک های ناتو در این کشور
رژیم صهیونیستی		۴	ایجاد مسیر مذاکره و تعامل مستمر با ترکیه در موضوع تقویت محور مقاومت (حمایت از حماس و آرمان فلسطین)
		۲	استفاده از ظرفیت کشورهای اسلامی (سازمان همکاری) در مسیر انزوای سیاسی رژیم صهیونیستی
۵	۱۹	۳۳۰	مجموع کل مضامین:

بنابراین تحلیل مجموعه ۱۲ مصاحبه عمیق که نتایج و یافته های آن به تکرار رسید نشان می دهد تمامی مضامین در قالب ۵ مضمون فراگیر و یکپارچه قابل جمع شدن است. مضامین جامع به ۱۹ مضمون تفسیری (سازمان دهنده) قابل تقسیم شدن است. نمودار تفکیکی مضامین فراگیر و تفسیر در شکل ذیل قابل مشاهده است:

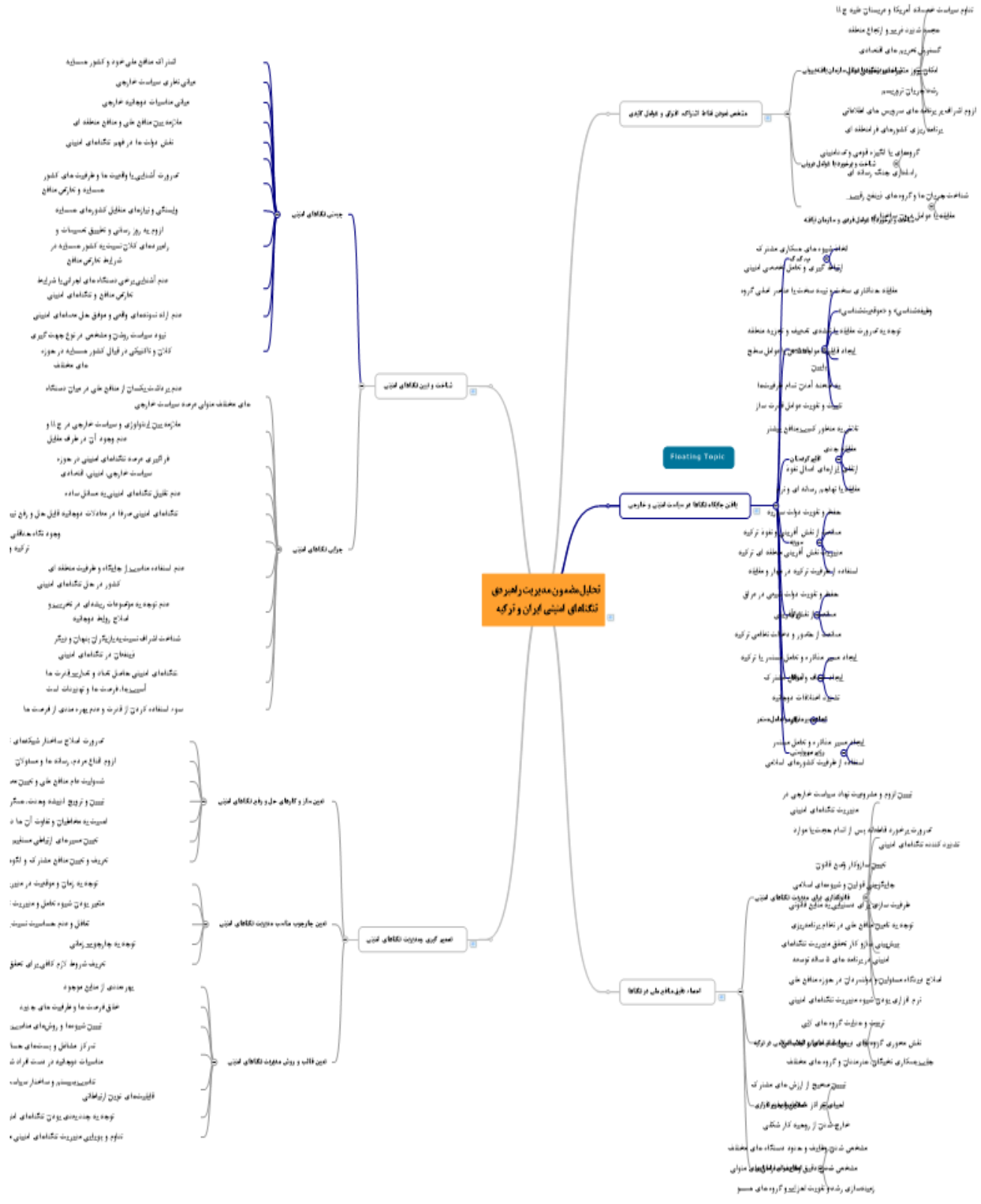
نمودار شماره ۱: تحلیل مضمون مصاحبه ها

نهایتاً مضامین تفسیری نیز به ۹۷ مضمون توصیفی یا پایه قابل تقسیم هستند به گونه ای که به تفکیک در مصاحبه ها قابل شمارش هستند. مجموعاً ۳۳۰ مضمون با فراوانی تفکیک شدن در مصاحبه ها تکرار شده است که در قالب نمودار ذیل قابل مشاهده است.

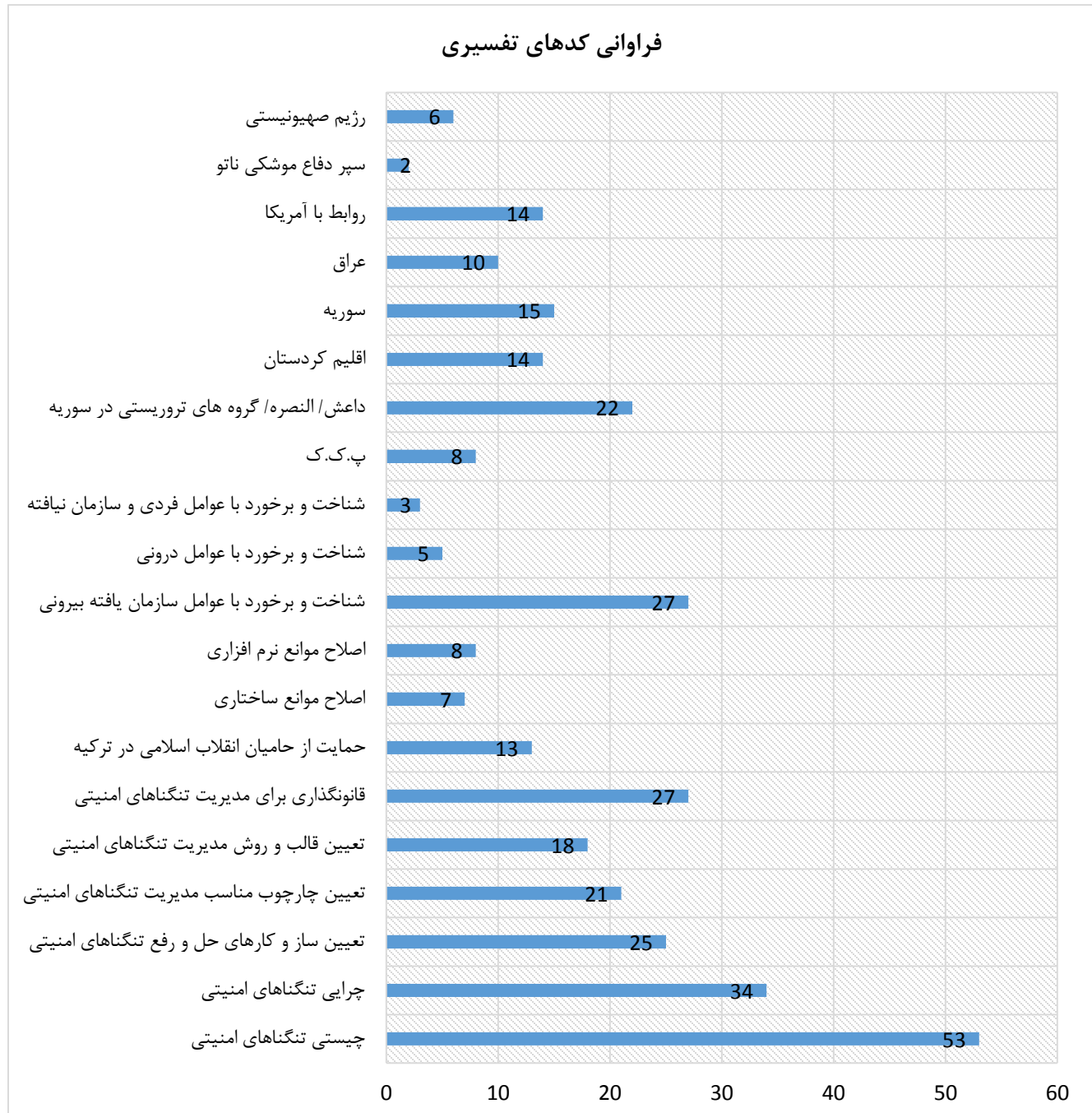
نمودار شماره ۲: مدل تفصیلی

تحلیل مضمون مدیریت اجرایی
تنگناهای اجرایی ایران و توکیه

فهرست کردن مضامین توصیفی (پایه) به ترتیب تکرار نشان دهنده اهمیت آن از نظر جامعه خبرگی است و در مدیریت راهبردی موضوع تنگناهای امنیتی به لحاظ اولویت بایستی مدنظر قرار گیرد. این فهرست به شرح ذیل به ترتیب تکرار و تاکید مصاحبه شوندگان مرتب شده است:

نمودار شماره ۳: فراوانی کدهای تفسیری

همانگونه که خروجی نرم افزار MaxQda نشان داد مضامین در بخش های شناخت و تبیین تنگنای امنیتی و مدیریت موارد تنگنای امنیتی دارای ارتباط پررنگ تر و تکرار بیشتر است. لذا تکیه اصلی در فرایند مدیریت راهبردی می بایست بر این دو بخش باشد.

۱-۵- تجزیه و تحلیل یافته ها:

خروجی نرم افزار شامل ۳۳۰ کد توصیفی پایه، ۱۹ کد تفسیری یا سازمان دهنده است که همگی در ۵ کد فراگیر یا یکپارچه دسته بندی شده اند. کلیدواژه های اصلی مضامین نشان می دهد که مصاحبه شوندگان ۵ مفهوم اصلی ذیل را مورد اشاره قرار داده اند:

- شناخت و تبیین تنگنای امنیتی،
- یافتن جایگاه نقاط تنگنای امنیتی در سیاست امنیتی و سیاست خارجی ج.ا.ا و ترکیه و به صورت کلان در محیط امنیتی دو کشور و منطقه،
- مشخص نمودن نقاط اشتراک، افتراق و عوامل کلیدی در هر یک از تنگنای امنیتی میان ایران و ترکیه،
- احصاء دقیق منافع ملی جمهوری اسلامی در تنگنای امنیتی با ترکیه.
- تصمیم گیری و مشخص نمودن راهکارهای مدیریت تنگنای امنیتی،

اصلی ترین کدهای تفسیری نیز عبارتند از:

- کدهای تفسیری که برای مدیریت موارد تنگنای امنیتی توسط خبرگان احصاء شده عبارتند از: مسائل پ.ک.ک، تروریسم، اقلیم کردستان، سوریه، عراق، آمریکا، ناتو و رژیم صهیونیستی.
- کدهای تفسیری که مربوط به شناخت و تبیین امنیتی تنگنای امنیتی ایران و ترکیه است شامل چپستی تنگنای امنیتی و چرایی تنگنای امنیتی است.
- کدهای تفسیری مرتبط با رصد و رفع عوامل ایجاد و تشدید کننده تنگنای امنیتی نیز شامل ۳ شاخه ذیل است: شناخت و برخورد با عوامل سازمان یافته بیرونی، شناخت و برخورد با عوامل درونی و شناخت و برخورد با عوامل فردی و سازمان نیافته.
- کدهای تفسیری مرتبط با گفتار سازی نسبت به حل تنگنای امنیتی در مسیر تحقق منافع ملی نیز عبارتند از: تعیین سازوکارهای حل و رفع تنگنای امنیتی، تعیین چارچوب مناسب مدیریت تنگنای امنیتی و تعیین قالب و روش مدیریت تنگنای امنیتی.

- کدهای تفسیری مرتبط با حمایت از مسیر مدیریت تنگناهای امنیتی نیز شامل ۴ شاخه است که عبارتند از: قانون گذاری برای مدیریت تنگناهای امنیتی، حمایت از حامیان انقلاب اسلامی در ترکیه، اصلاح موانع نرم افزاری و اصلاح موانع سخت افزاری.

نهایتاً بر این اساس ۳۳۰ کد توصیفی پایه تبدیل به شاخص هایی برای سنجش مهمترین تنگناهای امنیتی ایران و ترکیه، مطلوبیتها و اهداف سیاست خارجی ترکیه، بررسی روند آینده تنگناهای امنیتی و میزان احتمال وقوع موضوعات و رویدادها و اولویت های مدیریت راهبردی گردید.

بر اساس دریافت نظرات خبرگان که در جدول ۲ ذکر احصا گردید، مدیریت راهبردی تنگناهای امنیتی با در نظر گرفتن احتمالات آینده و روندهایی که رو به بهبود و یا تیرگی دارند با طی فرایند ذیل می تواند منافع ملی را تامین نماید:

الف- احصاء دقیق منافع ملی جمهوری اسلامی در تنگناهای امنیتی با ترکیه در شورای عالی امنیت ملی به عنوان نهاد عالی سیاستگذار امنیتی در کشور با مدنظر قرار دادن سیاست های کلان نظام (قانون اساسی، منویات مقام معظم رهبری و سایر اسناد بالادستی) و با اخذ مشورت از:

- شورای روابط خارجی ج.ا.ا.
- وزارت امور خارجه
- ستادکل نیروهای مسلح (با جمع نظرات ارتش و سپاه پاسداران)
- وزارت اطلاعات
- مجمع تشخیص مصلحت نظام
- مجلس شورای اسلامی (و کمیسیون های تابعه)

دستیابی به توافق اولیه در خصوص شکل و نحوه اجرای فرآیند برنامه ریزی (طرح ریزی) و مدیریت راهبردی در پارادایم های مختلف با توجه به این که فرآیند دستیابی به راهبرد به اندازه خود راهبرد دارای اهمیت است، بدون برخورداری از یک الگوی توالی منطقی از اقدامات به راحتی امکان پذیر نیست.

ب- مشخص نمودن نقاط اشتراک، افتراق و عوامل کلیدی در هر یک از تنگناهای امنیتی میان ایران و ترکیه با هدف جلوگیری از توسعه و گسترش تنگناهای امنیتی و تبدیل آن به منازعه و جنگ به وسیله بازدارندگی شامل: دفاع اعتمادسازی، شفافیت، کاهش یا افزایش نشانه های پرهزینه و واکنش. عوامل موفقیت شامل سه دسته بحرانی، کلیدی و حیاتی است که عوامل بحرانی در وضعیت رقابتی است، عوامل کلیدی، عوامل منحصر به فرد و عوامل حیاتی مرتبط با سطح عالی موفقیت هستند. عوامل کلیدی موفقیت آن دسته محدوده هایی هستند که

جمهوری اسلامی ایران برای رقابت موفقیت آمیز نیازمند تمرکز و توجه به آنها است. شناسایی عوامل کلیدی موفقیت منجر به اطمینان از اعمال توجه لازم به زمینه های کسب موفقیت می شود. عوامل کلیدی موفقیت عواملی هستند که از یک طرف با اهداف کشور ارتباط داشته و برای تحقق اهداف ضروری اند و از طرف دیگر با راهبرد رقابتی متناسب می باشند و رعایت کردن و یا تلاش برای تحقق آنها می تواند موفقیت را به دنبال داشته باشد. اصلی ترین تنگناهای امنیتی احصاء شده نیز عبارتند از:

- نحوه مواجهه با گروهک پ.ک.ک،
- نحوه مقابله با داعش / النصره / گروه های تروریستی در سوریه،
- نحوه مدیریت مسئله جدایی طلبی در اقلیم کردستان عراق،
- نحوه مدیریت بحران سوریه،
- چگونگی مدیریت فرایند سیاسی در عراق و حفظ و تثبیت امنیت در آن،
- روابط ترکیه با آمریکا و چگونگی تنظیم آن در قبال ایران،
- استقرار سپر دفاع موشکی ناتو و همکاری های ترکیه با ناتو،
- نحوه و میزان روابط ترکیه با رژیم صهیونیستی و فعالیت این رژیم در خاک ترکیه.

ج- یافتن جایگاه نقاط تنگناهای امنیتی در سیاست امنیتی و سیاست خارجی ج.ا.ا و ترکیه و به صورت کلان در محیط امنیتی دوکشور و منطقه و تحلیل مختصات آن با متغیرهایی همچون میزان اولویت آن برای کشور، میزان اهمیت و ارتباط آن با مسائل امنیت ملی، هزینه و فواید آن در چارچوب منافع ملی و نهایتاً تاثیر آن بر دیگر سیاست های راهبردی کشور.

د- تصمیم گیری و مشخص نمودن راهکارهای مدیریت تنگناهای امنیتی بر اساس الگوهای سیاست واقع گرایانه رقابتی، امنیتی مشارکتی و هژمونیک نسبت به هر موضوع.

۶- نتیجه گیری

تنگنای امنیت بیانگر شرایطی است که کشورهای مناطق بحرانی با آن روبرو می شوند و در چنین شرایطی، اگر یکی از بازیگران به مازاد قدرت دست یابد، سایر بازیگران احساس ناامنی می کنند. به این ترتیب، احساس خطر و ناامنی دائمی در بین رهبران سیاسی و کارگزاران اجرایی کشورهای مختلف در غرب آسیا و به تبع میان ج.ا.ایران و ترکیه عامل اصلی بازتولید تنگنای امنیت محسوب می شود. فرایندی که همواره بازتولید گردیده و جلوه هایی از بحران، بی ثباتی، جنگ و تغییر در شکل بندی های امنیتی را اجتناب ناپذیر می سازد. دو اصل خودیاری و عدم قطعیت غیرقابل حل بازیگران را در خصوص قدرتمند شدن و آمادگی افزون تر نظامی دیگران دچار شک و نگرانی می نماید و این تردید و نگرانی دوجانبه احتمال ایجاد یک چرخه عمل و عکس العمل را تشدید

خواهد نمود که نتیجه آن نیز ناامنی بیشتر است. تنگنای امنیت در صورتی که شناخته نشود و به میزان کافی با دیپلماسی و مهارت سیاسی اداره نشود، موجب بروز منازعه حتی تا سطح درگیری مسلحانه خواهد گردید. اگر نظریه واقع گرایان در اینکه همه دولت‌ها در یک نظام بین الملل آنارشیک (اقتدارگریز) به سر می‌برند را بپذیریم، در این صورت دولت‌ها، هم می‌توانند تهدید کننده امنیت باشند، هم پشتیبان آن باشند و این تناقض نظام دولت‌هاست که معمولاً به آن «تنگنای امنیت» می‌گویند. هر دولتی برای امنیت ملی کشورش هزینه‌های دفاعی و تجهیزات نظامی را افزایش می‌دهد و هرگونه تسلیح حتی به قصد دفاع می‌تواند در چشم سایر دولت‌ها تهدید کننده به نظر برسد.

۱-۶- راهکارها:

بر اساس نتایج بدست آمده حاصل از تحلیل مضمون مصاحبه‌ها دو کشور ایران و ترکیه می‌توانند نقاط مشترک و تاریخی یکدیگر را شناسایی کنند و عوامل واگرا را مدیریت و باعث افزایش همگرایی شوند زیرا عوامل همگرا باعث می‌شود دست کشورهای قدرتمند به منابع سرشار منطقه کوتاه شده و از نفوذ آنها در منطقه جلوگیری شود که این عوامل می‌توانند موجب مدیریت تنگناهای امنیتی میان دو کشور و جلوگیری از تبدیل آن به رقابت منفی و یا تنازع شود. در این راستا راهکارهای ذیل بر اساس فرایند پیشنهادی به منظور مدیریت تنگناهای امنیتی در روابط میان ج.ا.ا و ترکیه پیشنهاد می‌شود.

۱. همکاری اقتصادی با ترکیه:

مهمترین دغدغه حزب حاکم در ترکیه در حال حاضر مدیریت بحران اقتصادی در داخل کشور و به ویژه مصونیت در برابر تکانه‌های سیاست خارجی و اعمال فشار آمریکا است. اردوغان مثل جریان کودتای نافرجام در دو سال گذشته، اکنون نیز کمک کشورهای مختلف به ترکیه برای جلوگیری از تشدید بحران اقتصادی، در چند ماه آینده را از یاد نخواهد برد. هر نوع همکاری اقتصادی با ترکیه می‌تواند مشوق اردوغان برای تداوم همکاری با ایران در موضوع تحریم‌ها باشد. در بخش گردشگری، فولاد و پتروشیمی می‌توان امتیازاتی برای ترکیه قائل شد در ازای آن‌ها خواهان همکاری آنکارا در دور زدن تحریم‌های آمریکا علیه ایران شد.

۲. دیپلماسی عمومی با افکار عمومی و نخبگان ترکیه

نزدیکی دو کشور از آنجا که فرهنگ دو کشور ایران و ترکیه به هم نزدیک است و هر دو تمدن وسیع و قدیمی دارند می‌تواند باعث همگرایی دو کشور شود و از بروز اختلافات جلوگیری کند. گسترش سطح تعاملات با افکار عمومی ترکیه و به ویژه نخبگان و فعالان احزاب ترکیه و اطلاع رسانی مستمر نسبت به اهداف مثبت و

رویکردهای همگرایی و همکاری ج.ا.ا نسبت به ترکیه می تواند نقش بسزایی در کاهش ذهنیت های منفی و در نتیجه فراهم شدن زمینه برای رفع و مدیریت تنگناهای امنیتی در آینده فراهم آورد.

۳. ایجاد ائتلافی قوی میان دولت های همفکر و مقابله با سیاست های مداخله گرانه قدرت های فرامنطقه ای در چارچوب منطقه موازنه قوا.

مانع شدن در مسیر توسعه نفوذ آمریکا و کشورهای عضو ناتو در منطقه به واسطه تضاد اهداف، سیاست ها و برنامه های آن ها با منافع ملی ج.ا.ا و استفاده آن ها از ظرفیت های ترکیه که موجب تشدید تنگناهای امنیتی می شود یک ضرورت است.

۴. پررنگ کردن بدعهدی آمریکا:

تمامی بازیگران منطقه ای و جهانی در پس زمینه ذهنشان عدم اطمینان به آمریکا به خصوص به ترامپ نقش بسته است؛ از این رو، ایران باید روی این موضوع عملیات روانی جدی ای را آغاز کند. ایران باید در این جنگ به ترکیه گوشزد کند که اگر به واسطه همراهی با آمریکا تمامی پل های پشت سرشان را خراب کنند، در آینده نزدیک، باید هزینه بالایی را بپردازند. پایه منافع آنها منطقه است؛ اما رفتار و نگاه آمریکا به منطقه و دولت های آن برای همه دولت ها هزینه آفرین خواهد بود.

۵. استفاده از ظرفیت فضای مجازی:

نسل جوان در ترکیه و سایر کشورهای منطقه از فضای مجازی بسیار استفاده می کنند؛ این موضوع در اعتراضات ترکیه و نهایتاً کودتای نافرجام در این کشور به وضوح مشاهده شد؛ حال می توان از این ظرفیت بهره برد و روی افکار نسل جوان تأثیر گذاشت. باید این گفتمان را جا انداخت که رفتار و سیاست های برخی کشورهای عربی علیه جمهوری اسلامی ایران و حتی ترکیه موجب ایجاد سیاست های نظامی امنیتی در منطقه می شود که نتیجه ای جز افزایش ناامنی و بی ثباتی ندارد که آن هم تأثیر مستقیم بر سطح معاش و روندهای اقتصادی تمامی مردم منطقه خواهد داشت.

۶. تغییر گفتمان منطقه در قبال ایران:

درک تهدید از ایران در اذهان گروه های مختلف ترکیه به یک میزان نیست یا حداقل ایران در اولویت اول آنها قرار ندارد. ایران باید روی این موضوع متمرکز شود و راهکار دقیقی به صورت مجزا برای هر یک از این دولت ها برپایه شناخت از حوزه منافع، ظرفیت های همکاری، نقاط حساسیت آفرین و غیره بنویسد. پاشنه آشیل ایران فضا سازی و رسانه است. جمهوری اسلامی در مفهوم سازی رسانه ای بسیار ضعیف عمل کرده است. باید برای این

حوزه برنامه داشت و از اقدامات بی‌اثر و ضعیف به شدت اجتناب کرد؛ زیرا تأثیر کاملاً عکس بر افکار عمومی منطقه و جهان خواهد گذاشت.

۷. مقابله با ابزارها و سیاست های احتمالی غرب و آمریکا برای توقف روند مبارزه با تروریسم در سوریه:

اگر چه آمریکا نشان داده التزام چندانی باقیمانده مخالفان به اصطلاح میانه روی سوری ندارد و حتی درباره حمایت از نیورهای دموکراتیک سوریه نیز پیام های ضد و نقیضی فرستاده است ولی به اتفاق کشورهای غربی و همراهی سازمان های بین المللی و با بهانه های حقوق بشری درصدد متوقف کردن عملیات ادلب است. در این میان باید با شناخت دقیق ابزارها و سیاست های احتمالی غرب و آمریکا برای توقف روند مبارزه با تروریسم، مانع از تحقق اهداف ایشان شد.

۸. حفظ جایگاه نظام سوریه به عنوان اصلی ترین عنصر در تحولات این کشور:

نظام سوریه یکی از ارکان حفظ جایگاه کنونی ایران در عرصه بحران این کشور است و هرگونه اقدامی برای کاهش نقش آن و حل و فصل مسائل این کشور در خارج، در بلند مدت منجر به تضعیف جایگاه ایران خواهد شد. به همین دلیل باید مطالبات نظام سوریه را به شکل ویژه در نظر گرفت و رایزنی گسترده تری با آن ها کرد و کوشید جایگاه نظام سوریه به عنوان اصلی ترین عنصر در تحولات سوریه حفظ و بر آن تاکید شود.

۹. کاهش و محدودسازی هجمه های رسانه ای میان دو کشور:

باتوجه به اینکه شخص رئیس جمهور ترکیه نسبت به هجمه ها و گزارشات منفی رسانه های کشورهای علیه خود و خانواده اش بسیار حساس است و واکنش های منفی در قبال کشورهای مختلف در این خصوص داشته است، ضروری است رسانه های داخلی و رسمی کشور نسبت به کاهش هجمه های رسانه ای علیه ترکیه توجیه و کنترل شوند. این گزارشات قطعاً ارزش امنیتی نداشته و می تواند تأثیر سوء بر مناسبات و همکاری های دو کشور و پیگیری مسیر رفع سوء تفاهمات داشته باشد.

۱۰. گسترش تعاملات فرهنگی و دینی میان دو کشور:

افزایش تعاملات دینی و فرهنگی میان دو کشور با تکیه بر نهادهای غیردولتی که حساسیت کمتری نسبت به آن ها وجود دارد مسیر مناسبی برای کاهش سطح ذهنی احساس تهدید نسبت به دو کشور است. باتوجه به فراهم بودن بسترهای لازم برای تعاملات استان های مرزی در شمال غرب به لحاظ نزدیکی زبانی و فرهنگی با

ترکیه از این ظرفیت به عنوان فرصت گفت‌وگو سازی و اعتمادسازی می‌توان استفاده نمود تا مسیر دیپلماسی فرهنگی نیز هموارتر و اثرگذارتر شود.

۱۱. بازتنظیم مناسبات با همسایگان مشترک:

اختلافات اساسی ترکیه و ارمنستان موجب ایجاد نقش امنیتی برای جمهوری اسلامی ایران و در مقابل اختلافات ایران و جمهوری آذربایجان موجب ایفای نقش امنیتی برای ترکیه شده است. گسترش و تحکیم روابط با کشورهای آذربایجان و ارمنستان برای جمهوری اسلامی ایران می‌تواند ظرفیت‌های جدیدی را در تنظیم تنگناهای امنیتی با ترکیه فراهم سازد.

منابع

- بوزان، باری، (۱۳۷۸). مردم، دولت و هراس، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- لک زایی، نجف (۱۳۸۹). ابعاد امنیت در اندیشه و آراء امام خمینی (ره). فصلنامه مطالعات راهبردی شماره ۴۹
- عساریان نژاد، حسین (۱۳۸۴). «قرآن و امنیت سیاسی»، ماهنامه دانشگاه عالی دفاع ملی، شماره ۶۵.
- ماندل، رابرت (۱۳۷۷). چهره متغیر امنیت ملی. ترجمه پژوهشکده راهبردی. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- عبدالله خانی، علی (۱۳۸۹). نظریه‌های امنیت. تهران: مقدمه‌ای بر طرح‌ریزی دکترین امنیت ملی. موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
- قالیباف، محمدباقر، سید محمد یعقوبی و ابوالقاسم محمودی (۱۳۹۳). تبیین ژئوپلیتیکی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در منطقه خلیج فارس مبتنی بر انرژی‌های فسیلی»، فصلنامه ژئوپلیتیک، س ۱۰، ش ۳.
- یزدانی، عنایت‌الله، مجتبی تویسرکانی و سوسن مرادی (۱۳۸۶). تبیین ژئوپلیتیکی رقابت قدرت مطالعه موردی: اوراسیای مرکزی در بازی بزرگ جدید»، فصلنامه ژئوپلیتیک، س ۳، ش ۳.
- حافظ‌نیا، محمدرضا و سید محمدرضا شمس دولت‌آبادی (۱۳۸۸). علایق ژئوپلیتیک و راهبرد ملی، مطالعه موردی: ایران نسبت به آسیای مرکزی»، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، س ۱۰، ش ۳۶.
- سیمبر، رضا (۱۳۸۵). ژئوپلیتیک و مذهب در نظام بین‌الملل: راهبردها و تحولات، فصلنامه ژئوپلیتیک، س ۲، ش ۳ و ۴.
- Lamb, Robert, Boyden (1984) Competitive strategic management, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Ehlers, t.m.b & Lazenby K.J.A (2004). Strategic management south Africa concepts and cases. Pretoria: van schik.
- Samuel C. Certo J Paul Peter. (1990), Strategic Management A focus on process, Singapore.
- Hertz, John (1990). "Idealist Internationalism and the Security Dilemma", World politics, Vol.2, No.2
- Duffield, Mark (2010). The Global Life-Chance Divide. Security Dialogue vol. 41, no. 1, February

- Stockton, Nicholas (1998). 'In Defence of Humanitarianism', *Disasters* 22(4): 352–360.
- Macrae, Joanna & Nicholas Leader (2000). 'Shifting Sands: The Search for "Coherence" Between Political and Humanitarian Responses to Complex Emergencies', *Humanitarian Policy Group Report 8*. London: Overseas Development Institute.
- Fox, Fionna (1999). 'The Politicisation of Humanitarian Aid: A Discussion Paper for Caritas Europa – November (1999). London: CAFOD.
- Sida, Lewis (2005). *Challenges to Humanitarian Space: A Review of Humanitarian Issues Related to the UN Integrated Mission in Liberia and to the Relationship Between Humanitarian and Military Actors in Liberia*. Liberia: Monitoring and Steering Group.
- Bradbury, Mark (1998). 'Normalising the Crisis in Africa', *Disasters* 22(4): 328–338.
- Hynek, Nik and D. Chandler (2013). No emancipatory alternative, no critical security studies, *Critical Studies on Security*, Vol. 1, No. 1
- Jervis, Robert (1978). *Cooperation under the security dilemma*. World politics. Volume 30. □□□□□ 2.
- Buzan, Barry and Waver, Ole (2003) *Regions and Powers The Structure of International Security*, New York: Cambridge University Press.